

TASI JÓZSEF

Rubin Szilárddal

Tasi József, a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangarchívumának munkatársa 1983 nyarán hosszú interjút készített Kocsis Zoltánnal, amely az Új Forrás 1986. áprilisi számában jelent meg. Ezt követően kereste meg Rubin Szilárd (1927–2010) Tasi Józsefet, hogy ő is elmondja a költő barátaival kapcsolatos emlékeit. A Római Egyes (Magvető, Budapest, 1985, 2010) című kisregényének Martinszky László nevű szereplőjét a közeli barátról, Pilinszkyről mintázta. A beszélgetés szövege szerkesztve, s némileg rövidítve most jelenik meg először.

Költészet és valóság. Rubin Szilárd önvallomása a Petőfi Irodalmi Múzeumban 1986. április 23-án. Kérdez: Tasi József. — Az író úgy döntött, hogy Pilinszky és a barátság címmel fog beszélgetni a Petőfi Irodalmi Múzeum hangarchívuma részére, és természetesen ezt az óhaját tiszteltben tartom.

Az az érzésem, hogy az emberek a barátságot Pilinszky János élete legproblémátlanabb részének tartják. Erre vallanak a halála után megjelent írások, de a nyilatkozataiban ő is többször hangsúlyozza nyitottságát, s hogy könnyen barátkozik. Úgyhogy azt hinné az ember, ez egy problémátlan területe volt az életének, szemben mondjuk a szerelmi jellegű kapcsolatokkal. Amennyire én tudom, egyáltalán nem volt problémátlan terület számára a barátság sem. Mivel nem vagyok egészséges, nem sokkal Pilinszky halála után én is kaptam egy infarktust, azóta eltelt egy pár év és romlik a szívem, ezért nagyon fontosnak, mondjuk a hivatásomnak tartom, hogy legalább egy kérdésben állást foglaljak. Nevezetesen, hogy Kocsis Zoltán, a véleményem szerint, szinte valószínűtlenül kitűnő interpretátora Pilinszkynek, s nem választva külön most azt, amit a műről vagy az emberről mond, mert ezekről együtt szokott beszélni. Úgyhogy ez egy isteni kegyelem, vagy szerencse, véletlen, nem tudom, ki minek tartja, de egyáltalán nem rejtett benne Pilinszky életében, nem volt előrelátható, hogy majd élete végén vagy utolsó korszakában támad egy olyan barátja, aki kongeniális módon tud róla beszélni, nyilatkozni, írni. Ez az én véleményem, és ezt szeretném rögzíteni. Ennek a jelentősége akkor lesz nyilvánvaló, ha egy kicsit valóban áttekintjük Pilinszkynek a baráti kapcsolatait, akár egész fiatal korától kezdve...

Te mikor ismerted meg Pilinszkyt? Úgy tudom, hogy Pilinszky barátainak a legbelső köréhez tartoztál.

Valóban, sőt azt állítom, hogy 1956 októberétől két, két és fél évtizeden keresztül Pilinszky legbizalmasabb, legmeghittebb barátja voltam. Nem véletlenül használom a bizalmas, meghitt szót. Pilinszkynek ez idő alatt lehetek értékesebb, számára intellektuálisan, szellemileg, lelkileg értékesebb kapcsolatai, csak talán a legtöbb időt velem töltötte, úgy kellene mondanom inkább, hogy én vele és...

Együtt töltöttétek.

Együtt töltöttük, valóban. Ez alatt természetesen nekem is voltak másfajta baráti kapcsolataim, amikben kisebb-nagyobb konfliktusok adódtak, és ilyen alkalommal Pilinszky gyakran hivatkozott arra, hogy

legyek igényes másokkal szemben, mert a valódi barátság egészen kivételes adománya a sorsnak, ugyanolyan kivételes adománya, mint egy nagy szerelem, és ő ebben nem részesült olyan könnyen. Úgy-hogy ismétlem önmagamat: ez a barátság, ami Kocsis Zoltánnal az utolsó években kialakult, nem volt várható. Pilinszkynek több alkalommal panaszkodtam egy régi iskolatársammal, Galsai Pongráccal való konfliktusos barátságomra. Pilinszky akkor azt mondta nekem: Nézd, énnekem a fiatal években Thurzó volt a barátom. Te tudod, hogy én egyáltalán nem gondolok rá gonosz szívvel, hiszen amikor ő igazán beteg lett, meglátogattam, ismét felvettük egymással a kapcsolatot hosszú évtizedek után, kvázi kibékültünk a halála előtt. De hosszú ideig nem érintkeztünk. És akkor, amikor egész fiatalon ismeretségbe kerültem vele, és mint nagyon magányos ember valamilyen összekötő szál volt számomra a világhoz, akkor naponta felmosta velem az előszobát, mint egy ronggyal. — Ezt nem gyűlölettel mondta. Érzékeltetni akarta, hétköznapi szavakkal, hogy teljesen ügyefogyottként kezelte... Természetesen Thurzó nagyon tehetségesnek tartotta Pilinszkyt, ő mégis azt mondta, hogy ez rá nézve mindvégig magalázó kapcsolat volt, mígnem aztán meg is szakadt, akkor, amikor Thurzó kissé opportunista módon bekapcsolódott a filmgyártásba meg egyéb területekre. Pilinszky említette, hogy egyszer a templomban találkozott vele, és ezt ő fonáknak tartotta, bár ebbe ő sem volt hivatott beleszólni, csak megemlítette nekem. Tehát egy nagyon rossz barátsággal indult az élete. Tulajdonképpen konfliktusos volt a kapcsolata az Újhold körével is, lényegében véve.

Mind a ketten szerzőként szerepeltetek az Újholdban. Ez persze nem biztos, hogy barátságot vagy ismeretséget is feltételez.

Valóban, én életemben először Pilinszky Jánossal az Újhold megalakulásának a második alkalommal tartott összejövetelén találkoztam először, Nemes Nagy és Lengyel Balázs akkori közös lakásán. Pilinszky ezt a szervezkedést és ambiciózus viselkedést kis fölénynyel nézte. Ott volt ugye Rába György, Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs. Ottlik, amennyire emlékszem, meg tudta oldani, hogy úgy maradt csendben és úgy maradt passzív, hogy könnyen viselte el ezt az organizációs együttlétet. Pilinszky azonban nagyon fásultan kioldalgott az erkélyre, hogy egy kicsit kiszellőztesse a fejéből ezeket a megbeszéléseket, vitákat. Utánamentem, mert valamilyen módon úgy éreztem, hogy talán leginkább hozzá kötődnek. Pilinszky János azonban az én megjelenésem után, hogy így mondjam, „viszszamenekült” hamarosan a szobába. Nem szóltam én hozzá semmit, de az még terhesebb lett volna a számára, ha kettesben marad velem az erkélyen, mint ott bent, föloldódva vagy elveszve a többiek között. Később azt mondta, hogy semmiféle ellenszenv nem volt benne, nem azért ment be az erkélyről. Olvasta a verseimet, amik megjelentek, azt hiszem, először a Sorsunkban, aztán a...

Aztán a Magyarokban, a Diáriumban és

Igen, egyszer a Vigiliában is, azt hiszem. Ő ezeket a verseket gyénekek tartotta, és gondolom, teljes joggal. Affektált, divatoskodó

végül az Újholdban. Azt hiszem, ez a sorrend.

verseknek tartotta őket, lényegében másodrendű francia költők utóérzését olvasta ki belőlük. Ez, gondolom, meg is felel a valóságnak. Ezért nem tartotta érdemesnek, hogy ott maradjon velem. Most visszatérek az alaptémára, Pilinszky és a barátságra, hogy mennyire volt szerencsés ezen a területen. Később nagyon jelentékeny szerepet játszott az életében barátként Rozgonyi Iván. Nem tudom, mond neked ez a név valamit?

Nem.

Rozgonyi Iván a koalíciós évek egyik nagyon exkluzív költőtehetségként szerepelt. Később jelentékeny társadalmi figura volt, főként a rendkívüli szuggesztivitásával, ami biológiailag sugárzott belőle. Rendkívül nagy vonzerejű férfinak tartották.

Él még?

Valószínűleg. Utoljára azt hallottam róla, hogy valamelyik fotószaklapnak a főszerkesztője. Tudniillik hosszú ideig, azokban a nehéz években teljesen hallgatásra volt ítélve. Aztán azt hiszem, talán a hetvenes években megjelent egy verseskötete. Tény, hogy ez sem volt szerencsés barátság, Pilinszky erre is keserűen emlékezett vissza. Hogy körülbelül jellemezzem ezt a barátságot... kicsit pletykának fog hatni, amit mondok, de kénytelen vagyok valami empirikus példát hozni. Volt egy lány, aki borzasztóan tetszett Jancsinak, és nagyon fájt neki, mikor az ő kudarca után azt tapasztalta, hogy Iván nagyon sikeres nála. Iván ekkor azt mondta neki: Nézd, ez olyan lenne, mintha téged arra kérnék, hogy ne írsz jobb verset, mint én. Ez képtelenség. Jancsi ebből a barátságból is sebesülten került ki. Fenntartotta ezt a barátságot, mert elszigetelt ember volt, de később is mindig nagy keserőséggel emlékezett rá. Bizonyos humorral, elnézéssel beszélt Toldalagi Pálról, akit egészen kiváló költőnek tartott, de fárasztó embernek. Ezt a kifejezést, vagy ennél erősebbet egész biztos énrólam is sok alkalommal mondott, de mondjuk Palikát sokszor szeretettel karikírozta, úgyhogy végül is ebben a barátságban sem találta meg azt a bizonyos örömet. És ugyanez vonatkozik, mondom, az Újhold körére, amelybe nem tudott beilleszkedni. Nem véletlen, hogy a legjobb verseit tudtommal, mielőtt elnémult vagy elnémították volna, a Válasznak adta, és később is, ha barátságról lehet beszélni, bár ez inkább pártfogói kapcsolat volt, például Sárközi Mártáról mindig nagy szeretettel beszélt.

Egy interjúban csak X. Y.-ként említi Várkonyi Zoltánt, akit a nyilas uralom, a német megszállás alatt egy rövid ideig ő is rejtegetett, de később Várkonyi teljesen idegenkedve viselkedett vele. Azért említem ezt meg, mert a Kocsis Zoltánnal készített interjúdnak is van egy mozzanata, amire érdemes lenne kitérni... Azt történt, hogy Pilinszky a *Rekviem* című filmnovellát megírta, gondolom elsősorban Törőcsik Mari inspirálta, aki később közeli barátja lett Jancsinak, és nagyon örült volna, ha ebből film is lesz. Mikor ő ezt írta, akkor még nem ismerte Törőcsiket, azt hiszem. És délelőtt a Kígyó utcában elment mellettünk Várkonyi Zoltán, akinél akkor már hosszabb ideje

ott feküdt a *Rekviem*. — Sajnos még nem olvastam a dolgozatodat — mondta és tovább ment. Jancsi nagyon szerette ezt a forgatókönyvet, miután megírta. Mindig úgy érezte, hogy ő nagyon ért a filmhez. Ebben én kételkedtem. Mivel meg volt róla győződve, hogy ő itt fontosat tudna alkotni, nagyon izgatta ennek a forgatókönyvnek a sorsa. Ebből származott a több évtizedes barátságunk során előfordult egyik éles konfliktusunk is. Ugyanis én első olvasás után sem találtam különösen jónak ezt a forgatókönyvet. Brechtet Pilinszky nagyon nem szerette, és már a brechti kezdés, ahogy a színészek az udvaron összegyűlnek, és ott öltöznek be, meg öltöznek ki, satöbbi, ez se tetszett nekem, és egészében véve sem. Ennek ellenére láttam, hogy annyira szereti, hogy hát azt mondtam, igen, szép, szép. És most térek vissza a Tasi–Kocsis interjúra. Ott fölmerül Nemeskürty neve, mint aki ezzel jó szívvel foglalkozott volna vagy ilyesmi. Nem. Itt az történt, hogy ki kellett mennem a Filmgyárba hozzá egy filmnovella-szerződést aláírni. Jancsi erről tudott. Kimentem, megköttöttem ezt a szerződést és akkor Nemeskürty...

Ez az Alibi, a későbbi Kártyavár?

Nem, nem. Sok meg nem valósult filmem volt. Azt hiszem, e pillanatban nincs jelentősége, hogy milyen filmnovelláról volt szó az én esetemben. Ellenben Nemeskürty megkérdezte, hogy mi a véleményem Jancsi munkájáról. Óvakodtam attól, hogy kritikusan nyilatkozzak erről. Ő azonban elég meggyőzően kifejtette, hogy ez egy gyenge írás. Mármost abban az értelemben, hogy engem erről meg is győzött. Amikor ezután a beszélgetés után visszatértem a városba és találkoztunk Pilinszkyvel, ami akkoriban egész természetes volt, mert úgy múltak az évek, néhány év, hogy reggel találkoztunk és éjszaka váltunk el, akkor elmondtam neki, hogy Nemeskürty meggyőzött arról, ami tulajdonképpen bennem lappangott, hogy nem tartom ezt igazán jónak. Jancsi mérhetetlenül szomorú lett és mondhatnám, hogy szakított velem. Úgy érezte, hogy elárultam, eladtam őt, majdnem hogy ezt a kifejezést is használhattuk. Néhány nap múlva, amikor Kovács Péterrel, az unokaöccsével találkoztam, akkor Péterke mondta, hogy Jancsi könynyes szemmel jött-ment a Váci utcán... ugye azon a tájékon lakott, szóval feldúlt volt, bántotta, hogy még egy barátsága is ilyen módon... még az is átka lett ennek az írásnak. Engem valóban Nemeskürty meggyőzött arról, hogy ez nem alkalmas megfilmesítésre. Jancsival néhány nap alatt kibékültünk, és aztán ahogy múlt az idő, újra és újra visszatért erre a dologra. — Ez csak egy történet a *Rekviem*mel kapcsolatban, hogy kinek milyen szerepe volt ebben. Azt azonban határozottan állítom, hogy ő később már mindig kevésre becsülte ezt a művét. Természetesen ettől még lehet, hogy jó vagy kiváló.

Pilinszky baráti kapcsolatait befolyásolta-e és mennyiben az, hogy-ha igaz, ő a hasonme-

Erre egészen egyértelmű választ tudok adni, magánemberként is. Íróként már válaszoltam rá a *Római Egyes* című kisregényemben, ahol megírom azt, hogy Frankfurt mellett találkozott egy ész SS-lánnyal, és ez volt az első nő, aki igazán vonzotta őt. És attól kezdve lassacs-

*műek iránt is vonzó-
dott egy időben?*

*Akkor most itt iro-
dalmi pletykákat rom-
bolsz szét, mert pél-
dául Thurzó Gáborról
köztudott, hogy ő a
férfiakhoz vonzódott.
Az előbb idézted Pilin-
szkyt, mondván, hogy
az Élet szerkesztése
idején, amikor Thurzó
a lapnál volt szer-
kesztő, „feltörölte vele
az előszobát”. Nem
lehet, hogy egy ilyes-
féle motívum, egy
ilyen majdnem hogy
szerelmi megalázás is
belejátszott?*

*Lejárt az előző szalag,
éppen a Négysorost
idéztam, amiről Pili-
nszky azt mondta, hogy
a válópere napjára utal.
Tudod-e, miért bomlott
fel az első házassága?*

Várkonyit.

kán erről a senki földjéről egyre inkább a heteroszexuális... De ha már ezt megkérdezted, akkor ki kell térnem arra, hogy valóban, őneki diákkorában, volt egy fiú, aki rendkívül sokat jelentett, de ez egy teljesen érzelmi, teljesen elvont kapcsolat volt, ami abból állt, hogy beszélgettek erről-arról, hetente kétszer fél órát sétáltak az utcán. Tehát a maximum, ameddig Pilinszky a másik nimmel való kapcsolatában eljutott, az a rövid, érzésekkel teli utcai séta volt.

Meggyőződésem, hogy Thurzó Gábort még csak nem is vonzotta szexuálisan Pilinszky, Pilinszkyt még csak úgy sem Thurzó. Ez egészen egyszerűen csak a szerkesztőnek, az irodalmi életben járatos embernek a kapcsolata volt a tehetséges, de általa maflának, életidegennek, mulyának tartott emberrel. Thurzó elég arrogáns is tudott szegény lenni, úgyhogy itt nincs semmi efféle motívum. Merem állítani, hogy sem a gimnáziumi években, sem a gimnáziumi évek végén és abban az egy-két évben, amikor Pilinszky egyetemre járt, illetőleg inkább csak úgy pro forma be volt iratkozva az egyetemre, nem volt efféle kapcsolata — főnnállt ugyan az előbb említett ismeretsége, de az is hetente két félórás sétára korlátozódott. De hát említhetnék más olyan személyt is, akivel baráti kapcsolatban volt, és akinek voltak homoszexuális kontaktusai. Pilinszky mindig idegenkedett, nem is tudta elgondolni ennek a realizálását. Én nagyon sokat tudok az ő heteroszexuális kapcsolatairól és ezeknek a részletei feltétlenül visszautaltak volna előbb-utóbb akaratlanul is, hosszú évtizedek során, valami minimális homoszexuális mozzanatra vagy szikrára. Ilyen a valóságban tudtommal nem volt.

Pontosan tudom, hogy mért bomlott föl, sőt azt is tudom, hogyan jött létre. Abban, hogy egyáltalán létrejött, nagy szerepe volt Sárközi Mártának, aki nagyon szerette Pilinszkyt, és igyekezett pártfogolni. De hogy végül is ez min bukott meg, arról pillanatnyilag nem beszélnék, többek között azért, mert a témánk most Pilinszky és a barátság. Ugye említettem rosszízű példaként Thurzót, Rozgonyi Ivánt.

Az mondjuk nem minősíthető barátságnak, az egy szívesség volt, egy emberi, keresztény, magyar emberhez méltó cselekedet. Ahogy mondani szokták, bújtatta őt, de ebből nem fejlődött ki egy olyan barátság, mint Ottlik és Vas István között. Igen, hát azt hiszem, hogy más erkölcsi kategóriáról is van szó. Mondtam két negatív példát arra, hogy a közhiedelemmel ellentétben Pilinszky számára nem volt problémátlan műfaj a barátság sem. Ezen a területen is nagyon sokat szenvedett. E két negatív példa után most mondok egy humoros példát, amivel azt szeretném dokumentálni, hogy János valóban hajlandó volt sokat fáradni azért, hogy meg ne sértsen embereket, és kvázi azt az érzést keltse bennük, hogy barátok. Egy alkalommal nagyon rosszkedvű volt, amikor találkoztunk és kérdeztem, hogy miért? „Gondold

meg — délután találkozom Vihar Bélával.” Nem volt számára Vihar Béla ellenszenves, csak hát neki ez egy feladat volt. Vihar Béla viszont úgy érezte, hogy ők rokonlelkek, egyívású költők, és különösen meg volt erről győződve, mivel erről — tudtommal — Weöres Sándor biztosította őt, valamiképpen ebből is merített önbizalmat, és a többi nagy költővel is föl akarta venni a kontaktust. Négykor találkoztak, és hét óra felé szólt Vihar Bélának, hogy „akkor most már biztos te is fáradt vagy, mennék... S akkor láttam, hogy teljesen elhalványodott amiatt, hogy én erre a napra, amikor végre összejövünk és találkozunk, még más programot csináltam. Úgyhogy elhúzódtok éjfélig, és akkor gondoltam, talán most már mennék. De Béla akkor lendült bele igazán. Gondoltam, ha már itt tartunk, akkor lesz, ami lesz, most már végigcsinálom. Úgyhogy valami három óra volt, amikor hazakerültem.” — Hát ez mondjuk egy jellemző példa, hogy ő tűzön-vízen át törekedett arra, hogy az embereket meg ne bántsa, és itt kicsit illetlen módon magamat idézném, a *Római Egyes* című kisregényből, hogy legvégül ő mindenkit a felebarátjának tartott, ő igazából tulajdonképpen, ha több időt is töltött egyik vagy másik emberrel, vagy jobban élvezte egyik vagy másik embernek a társaságát, azért ő valóban felebaráti szinten viszonyult mindenkire.

Ő sokáig, mielőtt megismerte volna, meg azután is, hogy már megismerkedtek, szerelmes volt Törőcsik Mariba, ez köztudomású. Törőcsik nagyon inspirálóan hatott Jánosra. Azt hiszem, hogy az oratóriumát is ő inspirálta, a *KZ-oratóriumot*. Ott is Marira gondolt, mint szereplőre. És bár ebből szerelem nem lett, tény, hogy ezzel szemben nagyon jó barátok lettek és köztudomású, hogy a keresztapja is Mari és Maár Gyuszi közös gyermekének. Nagy melegséget, menedéket, szeretetet jelentett számára Törőcsik Mari és Gyula is. Tudod, Velemenben sokszor volt nálunk, Pesten is, szóval ez egy meleg, meghitt kapcsolat, egy komoly barátság volt. — Őnála a barátság területén is egy minőségi emelkedés tapasztalható, hiszen az én meggyőződésem szerint — most nem mint művészelekről beszélek, csak emberről — Törőcsik egy sokkal kvalitatívusabb jellem, mint mondjuk Thurzó volt. Azt szeretném csak hangsúlyozni, amivel kezdtem: az, hogy ő megérkezett egy olyan barátságba, mint a Kocsis Zoltánnal való barátság, nem volt előrelátható.

De fokozatok voltak.

Fokozatok voltak, és én nem képviseltem szintén egy olyan szinten a barátság üdvözítő voltát János számára, mint Kocsis. A mi barátságunk nagyon meleg, intim, bizalmas volt, az emberi élet minden területére kiterjedt. De talán az én általános emberi színvonalamnál fogva ez nem lehetett olyan kvalitatívus, legalábbis így tűnik nekem most. Kocsis Zoltán, ahogy beszélt nekem Jánosról, nem sokat, de amikor kérdeztem: te nagyon szeretted őt? — olyan választ adott rá, annyira meggyőző, annyira megindító, megrendítő volt, azt kell mondanom, egy Tankréd lovagnak vagy egy József Attilának a válasza volt. Úgyhogy Jancsi, aki mindig vágyott arra, hogy bár lett volna neki

egy fia... úgy érzem, ez a fiú Kocsis. Nagyon fontosnak tartom a vele készített interjúnak arra a mozzanatára rámutatni, amikor Kocsis azt hangsúlyozza, hogy szerinte a kései Pilinszky mint költő talán még jobb volt, mint a korai. Az én meggyőződésem szerint, és ezt elfogultság nélkül mondom, mert énhozzám Ágnes nagyon kedves és nekem semmiféle konfliktusom nincs Nemes Naggyal — nekik volt, mármint Pilinszkynek, de nekem nincs, nekem ugye sokat panaszkodott a londoni utazásuk alkalmával történt konfliktusról, ami igen éles volt. Tehát nekem nincs semmi különös kifogásom, de amikor János meghalt és Ágnesnek megjelent az Élet és Irodalomban egy megemlékező cikke, akkor azt hangsúlyozta, hogy az ötvenes évekbeli Pilinszky volt a nagy, az volt Pilinszkynek a nagy korszaka. Énszerintem ez nem igaz. Én azt hiszem, hogy Kocsis Zoltánnak van igaza. Nemes Nagy Ágnes, úgy gondolom, itt nagyot téved.

Én nem érzek a két korszak között ellentmondást, hanem valahogy a kettő kiegészíti egymást. Pilinszky, mondhatnám húsz éves korától hatvan éves koráig, egyformán magas színvonalú verseket írt.

Egyetérték veled. Szükséges volt, hogy korrigáld azt, amit mondtam. Nem azt akartam kifejezni, hogy a kései költészete magasabb színvonalú, hanem az ellen tiltakoztam, hogy ez alacsonyabb rendű lenne... Én Nemes Nagy minősítését vontam kétségbe, és olyan értelemben akartam korrigálni, hogy Kocsis Zoltánnal értek egyet. Nem emlékszem pontosan, hogy ő magasabb rendűnek minősíti vagy azonos szintűnek. Maradjunk abban, hogy én legalábbis azonos szintűnek tartom, úgyhogy a kérdésben egyetértünk. Talán mind a hárman: te, Jóska és Kocsis és én.

Valamit még megkérdeznék, ha már többször is említettük a Római Egyes című regényedet. Van ez az epizód a mohácsi hajón: Martinszky Laci unokaöccse diftériában megbetegszik. Ki van e mögött? Én Kovács Péterre gyanakodtam.

Ez teljes mértékben fikció. Ennek volt egy korábbi változata is, amit még János is olvasott. Én azt hiszem, hogy ez nem különösebben életszerű és jelentős része ennek az írásnak. Szeretném megemlíteni, hogy természetesen Pilinszky Jánosnak Kondor Béla is közeli barátja volt, és tudjuk, hogy Kondor igen nagy művész. Mivel Jancsi nagyon sajnálta Ágit, Kondor feleségét, azért a sok szenvedésért, amit Samuhoz való ragaszkodása jelentett, s ez egy bizonyos diszharmoniót vitt az ő kapcsolatukba, de azért ez egy kölcsönös megbecsülésen alapuló barátság volt, csak talán nem volt annyira meghitt, hosszú ideig tartó, nincs akkora időtartama, mint mondjuk a kettőnk vagy Törőcsik Mari barátságának. Aztán itt volt egy baráti kapcsolat Erdély Miklóssal.

Az avantgárd költővel.

Igen. Ő elsősorban festő, de ez is rendkívül konfliktusos kapcsolat volt. Most nem térek ki azokra a részletekre, amikkel dokumentálhatnám. Azért nem térek ki, mert félrevezető lenne. Tudniillik, ha most epikus részleteket mondanék, akkor igazságtalan lennék Erdély Miklóssal szemben, mert Jancsi nekem ugye a fájdalmairól beszélt. Ő arról nem beszélt, hogy de jó estét, de jó éjszakát töltöttem együtt Mikivel. Azonban azonnal megnyílt és azonnal elpanaszolta, ha valami konfliktus volt közöttük. Ugyanúgy Erdély is bizonyos dolgokat nem Jánosnak mondott meg, mert mondjuk egy-egy olyan

korszakban, amikor eltávolodtak egymástól, akkor mi ketten, mármint Erdély Miki és én, találkoztunk, és akkor Miklós ki-kifakadt. De ebben valószínűleg Jancsi is hibás. Mindezzel csak azt akartam hangsúlyozni újra, hogy Pilinszky és a barátság — ez nem egy sima, problémátlan műfaj. Éppen ezért a Kocsis Zoltánnal való barátságát jelentősebbnek tartom, mint az Ingriddel való találkozását. Külön örülök annak, hogy Kocsis olyan fiatal, mert ő még sokáig képviselheti az utókor előtt Pilinszkyt az esetleg felmerülő vitákban, amikor mi, idősebbek már nem leszünk. Remélhetőleg ő még lesz, és az én számomra ennek a nyilatkozatnak az a jelentősége, hogy amennyiben szavamnak hitele van Pilinszkyvel kapcsolatban, akkor aláhúzzam Kocsis Zoltán jelentőségét.

Köszönöm szépen a beszélgetést. De hát nincs vége, folyt. köv.

Még egy barátsági problémáról szeretnék beszélni. Amikor én 1956-ban a Bécsből hazatérő íróhajón valóban összebarátkoztam Pilinszkyvel, akkor már nagyon jó, közeli, meghitt cimborám volt Galsai Pongrác. A mi kapcsolatunkat ezzel a szóval lehet jellemezni. Amikor Jancsival elmélyült a barátságunk, akkor ő igyekezett leépíteni ezt a kapcsolatot, mármint az én kapcsolatomat Galsaival, és évekig, tehát nemcsak az első hónapokban, hanem később is újra és újra figyelmeztetett arra, hogy ez az ember ellenlábasod, rosszakaród, vigyázz, óvakodj tőle. Ennek ellenére János elkövette azt a hibát, hogy amikor egy alkalommal együtt voltunk hármásban Balfon, az ottani reuma szanatóriumban, akkor ő az egész addigi magatartásával ellentétben nagyon meghitt baráti kapcsolatot létesített ebben a néhány hétben Galsaival, együtt jártak szórakozni, már amennyire akkor Galsai mozogni tudott, mert akkor volt az a tolószékes korszaka, de így is valahogy bevergődtek taxival Sopronba Balfról, satöbbi. Aztán egy alkalommal az történt, hogy Jancsi lejött hozzám, és azt mondta, hogy hagyta magát belevinni különböző olyan beszélgetésekbe, amik rám nézve sértőek, amiket ugyan nem ismerhetek, de ő ezt nekem most elmondja, és nagyon szégyelli magát ezért. Akkor én úgy utaztam el Balfról, hogy el sem búcsúztam tőle, Galsaitól sem, és évekig rossz viszonyban is voltunk Galsaival. Most is abban vagyunk. Nagyon fontosnak tartom, amit most mondok, remélem, megfelelő szalag áll rendelkezésre. Pilinszky utókora, ami a megemlékezéseket illeti, rendkívül rosszul indult. Nemes Nagy Ágnesnek az általam kifogásolt megemlékezése még csak hagyján, de az ÉS egyik karácsonyi számában [1984] megjelent Galsai Pongrácnak egy cikke *P. J.* címen, ahol Pilinszkyről fest portrét. Ez mérhetetlenül felháborító, szerintem. Még nem olvastam, amikor Maár Gyula fölhívott telefonon és felhívta rá a figyelmemet, hogy itt valami egészen visszataszító dolog történt, és hogy ő már föl is hívta Galsait és rendkívül élesen összevesztek. Egyébként tele volt valótlanságokkal ez az Élet és Irodalomban megjelent cikk, tárgyi tévedések tömege volt benne. Galsai meg közben azt hitte, hogy ez egy nagyon jóindulatú írás. De tudat alatt tele volt rosszindulattal, ez egészen nyilvánvaló volt. Kérdeztem, hogy miért

nem Mari hívta fel Galsait? Mert Mari olyan szenvedélyesen felháborodott, hogy egyszerűen nem tudna uralkodni magán. Ők aztán telefonáltak is az ÉS-nek, és követeltek egy helyreigazító nyilatkozatot. Ugyanígy felháborította ez a cikk Doromby Károlyt, aki sokáig együtt dolgozott Pilinszkyvel, és szintén baráti nexusban voltak. Doromby írt is egy választ erre a cikkre, amit azonban az ÉS szintén nem hozott le. Úgyhogy nagyon rosszul indultak a megemlékezések. Jelenleg azonban az a helyzet, hogy Pilinszkynek van egy örököse, aki diszponibilis, ő Kovács Péter, akit Pilinszky mindig nagyon szeretett és nagyon sokra becsült, szerintem abszolút joggal.

És van egy özvegye, Ingrid Ficheux. Neki milyen szerepe van itt?

Azt hiszem, Ingrid talán már férjhez ment. Ősszel, amikor Párizsban jártam, gyereket várt. Kovács Péter nagyon értékes ember, jó kézben van tehát Jancsinak a hivatalos öröksége. Itt van Jelenits István, aki Pilinszky gyóntatója volt, és harmadik emberként megint meg tudom nevezni Kocsist. És úgy érzem, hogy autentikusan, ezen a három emberen kívül, méltó színvonalon tud róla beszélni Töröcsik Mari, s talán én is. És azt hiszem, hogy bizonyos mértékig tiszteletre méltón Doromby Károly is. És itt most szeretném megemlíteni Pilinszkynek egy eddig meg nem nevezett barátját, akit Tüskés Tibor sem nevez meg a Pilinszkyről készült könyvében, amiből részletek láttak napvilágot. Ezt az embert dr. Sárkány Endrének hívják. Foglalkozása szerint vegyész-mérnök, a magyar állam kiküldetéséből hosszú évek óta Nyugat-Németországban dolgozik, de Jancsi náluk írta a *Szálkák*-t. Dr. Sárkány Endre budai, hűvösvölgyi villalakásának számtalan alkalommal volt tartósan vendége Pilinszky János, és ott található a *Szálkák* című kötet kézírata, legalábbis a legtöbb versé, a szövegvariánsok, valamint többórás hangfelvétel, vele folytatott beszélgetés. Egyébként dr. Sárkány Endre Heideggerrel is jó kapcsolatban volt, tehát egy igen értékes, filozófiaiilag jelentős gondolkodó, akit szintén autentikusnak érzek, hogy egy majdani Pilinszky-képnek a kiegészítője legyen.

Timothy Radcliffe

Miért
járunk misére?

Az Eucharisztia drámája

A VIGILIA KARÁCSONYI AJÁNLATA

**Timothy Radcliffe:
MIÉRT JÁRJUNK MISÉRE?**

Az Eucharisztia drámája

A neves domonkos teológus a szentmisét közelebb hozza azokhoz, akik rendszeresen járnak templomba, de azokhoz is, akik inkább távol maradnak tőle, mert unalmasnak és értelmetlennek tartják. Radcliffe a szentmisét hatalmas drámaként mutatja be, amely átalakítja emberségünket, és bevon bennünket Isten végtelen életébe és szeretetébe.

Ára: 2.700 Ft